

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Гуманитарлық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Гуманитарная серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3439

№ 4 (2021)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета**

Гуманитарная серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

KZ46VP400029271

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области истории,
правоведения и общественных наук

Подписной индекс – 76131

<https://doi.org/10.48081/OPVG6947>

Бас редакторы – главный редактор

Бегимтаев А. И.

к.полит.н.

Заместитель главного редактора

Шамшудинова Г. Т., *доктор PhD,*

ассоц. профессор

Ответственный секретарь

Турлыбекова А. М., *к.и.н., ассоц. профессор*

Редакция алкасы – Редакционная коллегия

Акишев А. А.,	<i>д.полит.н., профессор;</i>
Алтыбасарова М. А.,	<i>к.полит.н., доцент;</i>
Ветренко И. А.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия);</i>
Шашкова Я. Ю.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия)</i>
Дронзина Т. А.,	<i>д.полит.н., профессор (София, Болгария)</i>
Абдикакимов М. Т.,	<i>доктор PhD</i>
Ермаханова С. А.,	<i>к.социол.н.</i>
Сағиқызы А.,	<i>д.филол.н., профессор;</i>
Кожамжарова М. Ж.,	<i>к.филол.н.</i>
Ахметова Г. Г.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Уызбасва А. А.,	<i>доктор PhD;</i>
Аубакирова С. С.,	<i>доктор PhD</i>
Альмуханов С. Х.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Кадыралиева А. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Манасова М. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Ахмеджанова Г. Б.,	<i>д.ю.н., профессор;</i>
Олжабаев Б. Х.,	<i>к.ю.н., ассоц. профессор;</i>
Ишеков К. А.,	<i>д.ю.н., профессор (Россия);</i>
Таштемханова Р. М.,	<i>д.и.н., профессор;</i>
Азербайев А. Д.,	<i>доктор PhD;</i>
Шокубаева З. Ж.	<i>(тех. редактор).</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/EHLC5178>

***М. Н. Рахимбаева**

Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

МЕКТЕПТІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ ҮДЕРІСІ

Бұл мақалада бастауыш сынып балалардың мектепке бейімдеуі және әлеуметтендіруі мәселесі қарастырылады. Зерттелетін контингенттің жасын ескере отырып, әлеуметтік зерттеуді педагогика мен психологияның көмегінсіз жүргізу орынсыз болар еді.

Қазіргі білім баланың жеке қасиеттерін дамытуды талап етеді, ал екінші әлеуметтену процесі агрессивті емес, мәдени танысу болуы керек. Зерттеу тақырыбы аясында оқушылардың психоэмоционалды жағдайын анықтау үшін бастауыш сынып мұғалімдері мен Психология мамандығының студенттері көмек көрсетті.

Әлеуметтену процесінде, әсіресе бастауыш сынып оқушысы, мұғалімнің рөлі маңызды. Оның міндеті – баланы түсіну, көмек көрсету, жайлы жағдай жасау. Мұның бәрі баланың өзін-өзі жүзеге асыруына көмектеседі, ол әлеуметтік-мәдени нормаларды үйренеді, тәжірибесін байытады және соңында әлеуметтік жағынан дамиды. Бала үшін бұл әрекет оған қатысуға ыңғайлы болған кезде қызықты, еліктіргіштік болуы керек. Қазіргі уақытта мұғалімнің, ата-ананың және психологтың жұмысы маңызды, өйткені көптеген зерттеулердің нәтижелері бойынша бұл жаста балалар психологиялық қиындықтарға, эмоционалды қиындықтарға және мінез-құлықтың бұзылуына ұшырайды.

Психологиялық тесттер мен социологиялық бақылау негізінде бастауыш сынып оқушыларының көңіл-күйі, эмоционалды ойлау және бейімделу дәрежесі анықталды.

Кілтті сөздер : Әлеуметтену, бейімделу, екінші әлеуметтену үдересі, әлеуметтанулық зерттеу, психологиялық тест.

Кіріспе

Мектепте оқуды бастау – бұл әлеуметтік, психологиялық және физиологиялық тұрғыдан баланың өміріндегі ең қиын ауысулардың бірі. Баланың бүкіл өмірі өзгереді – жаңа байланыстар, жаңа өмір жағдайлары, жаңа талаптар. Бұл кезеңнің шиеленісі, ең алдымен, мектеп бірінші күннен бастап оқушыға зияткерлік, эмоционалды, физикалық резервтерді барынша жұмылдыруды қажет ететін бірқатар міндеттер қоятындығымен анықталады.

Мектепте оқуға бейімделу – бұл екінші әлеуметтенудің маңызды сәті, бейімделу процесі. Баланың одан әрі оқуы және сәйкесінше оның қаншалықты сәтті өтетіні осы кезеңге байланысты. Бірінші мұғалім – белгілі бір оқушыны оқытуға, оның жаңа рөлі мен мәртебесін қабылдауға жауапты әлеуметтенудің негізгі агенті. Бұл ретте біз оқушының оқуға кірісетін эмоционалды ойлауы мен көңіл-күйі туралы ұмытпауымыз керек.

Білім беру жүйесі білім беру бағдарламалары мен стандарттарының жиынтығын, білім беру мекемелері мен басқару органдарының желісін, сондай-ақ оның жұмыс істеуін айқындайтын қағидаттар кешенін қамтиды. Осы саладағы кез келген өзгерістер бүкіл қоғамның жағдайына әсер етеді. Кейде ата-аналардың баланы жаңа шындыққа бейімдеуге және дайындауға уақыты болмайды. 2019 оқу жылында Қазақстан Республикасының Білім министрлігі І-сыныпқа түсушілердің жас шектеуі туралы өзгеріс енгізді, ата-аналары оларды дайындық сыныптарына беруді жоспарлаған 6 жастағы балалар бірінші сынып оқушылары болып шықты.

COVID-19 мен байланысты пандемия мемлекет өміріне де, білім беру саласына да түзетулер енгізді. Қысқа мерзімде білім беру процесі қайта құрылды, бастауыш сынып оқушыларына қайта өзгеру қиын болды, өйткені онлайн оқыту материалды өз бетінше оқуды ұсынды.

Бұл фактілер оқушылардың әлеуметтену процесіне әсер етеді, мүмкін бұл ұрпақ білім беру саласындағы ғаламдық өзгерістердің тетігіне айналуы мүмкін.

Материал мен әдістер

Мектеп оқушыларын әлеуметтендіру мәселесі педагогикада ғана емес, әлеуметтану мен психологияда да шешілмеген. Әлемнің дамуымен оның барлық компоненттері, соның ішінде білім беру де өзгереді. Жаңартылған білім беру жүйесінің мазмұнында басты міндет – баланың жеке қасиеттерін дамыту. Бұл әлеуметтену процесін оларды мәдениетке, ұлтқа қатыстыру арқылы білдіреді [1].

Әлеуметтену – бұл адамның айналасындағы әлеммен өзара әрекеттесуіндегі даму процесі, адамның қоғамға кіру процесі. Қазіргі балалар құрдастарымен, мұғалімдермен және ата-аналармен қарым-қатынас орнатуға

дайын. Бастауыш мектеп жасында олар белсенді және тәуелсіз болады. Оқушылар қазірдің өзінде әлеуметтік сенімділікке ие, өз пікірлерін қорғай алады және жеке қасиеттерін көрсете алады. Білім беру олардың дұрыс бағытта дамуына көмектеседі, әр балаға жеке көзқарас пен қызығушылық танытады [2]. Бастауыш білім беру оқушылардың әлеуметтік дамуында өте маңызды, өйткені олар көп уақытын мектепте, мектеп достарымен өткізеді.

Балалардың әлеуметтену мәселесін көптеген ғалымдар қарастырғанына қарамастан тақырып өзекті болып қала береді, өйткені қоғам жыл сайын айтарлықтай өзгереді. Білім беруге жаңа әдістермен, тестілермен үлес қосу қажет, өйткені олар оқушыларға оқу ортасында әлеуметтенуге көмектеседі.

Әлеуметтену процесінде, әсіресе бастауыш сынып оқушысы, мұғалімнің рөлі маңызды. Оның міндеті – баланы түсіну, көмек көрсету, жайлы жағдай жасау. Мұның бәрі баланың өзін-өзі жүзеге асыруына көмектеседі, ол әлеуметтік-мәдени нормаларды үйренеді, тәжірибесін байытады және соңында әлеуметтік жағынан дамиды. Бала қазірдің өзінде тәуелсіз болса да, оны бағыттау, көмектесу керек және осы уақытта оның ауытқуларын түзету оңайырақ болады. Әлеуметтенудің сәттілігі оның оқу процесінде не істейтініне байланысты. Ең дұрысы, оқушы әр түрлі іс-әрекетте жұмыс істей алуы керек және іс-әрекет әр түрлі болуы керек. Бала үшін бұл әрекет оған қатысуға ыңғайлы болған кезде қызықты, еліктіргіштік болуы керек. Егер мұғалім кейбір идеяларды жүзеге асыру үшін сабақ жетіспейтін болса, онда әрдайым сабақтан тыс іс-шаралар бар – бұл баланы әлеуметтендірудің нақты және ең жақсы мүмкіндігі.

Бірінші сынып оқушыларының әлеуметтену деңгейін анықтау үшін зерттеу жүргіздік, өйткені мектепке түсу – бұл жаңа өмір салтына көшу, оларда жаңа қызмет түрі, әлеуметтік шеңбер, көкжиек бар. Қазіргі уақытта мұғалімнің, ата-ананың және психологтың жұмысы маңызды, өйткені көптеген зерттеулердің нәтижелері бойынша бұл жаста балалар психологиялық қиындықтарға, эмоционалды қиындықтарға және мінез-құлықтың бұзылуына ұшырайды. Зерттеу үшін – Екібастұз қаласының бастауыш сынып мұғалімдерінен көмек сұрадық. Оған № 5 мектептің 1 «А», 1 «Б» және 1 «Г» сыныптары қатысты, барлығы 68 оқушы болды.

Зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде Е. Р. Горелованың «Мектептегі мазасыздықты анықтау» тестінің нәтижелеріне социологиялық талдау және А. Эткиндің әдістемелік тесті алынды.

Білім алушылардың скринингтік зерттеу әдістемесі ағзаның функционалды және психоэмоционалды жағдайын анықтауға бағытталған. Екінші тесттің әдістемелік негізі – А. М. Эткин жасаған түстік-ассоциативтік эксперимент. Екі әдісті де педагог-психологтар қолданады, соның негізінде

бастауыш сынып балаларының мектеп оқу орындарында бейімделуіне сандық социологиялық талдау жүргізуге болады.

Сонымен қатар, екі апта бойы оқушылардың эмоционалды көңіл-күйін өлшедік және әр оқушының бейімделу дәрежесін анықтадық.

Нәтижелер мен талқылау

Кесте 1 – «Е. Р. Горелованың мектептегі мазасыздықты анықтау» тесті

Барлығы оқушы	Көңіл-күйі	Мектепке бару кезінде	Сабақ кезінде	Сабақтан кейін
68	Жадыраңқы	56	28	60
	Қалыпты	10	15	7
	Жабыраңқы	2	13	1

Тест нәтижесінде мектеп алдындағы және сабақтардағы көңіл-күй көңілді, балалар оқу уақытын бос уақытымен бөле алады. Балалар осындай көңіл-күймен үйлеріне қайтады. Мүмкін, олар әлі де оқу іс-әрекетіне және жаңа талаптарға үйренбеген шығар. Оқушылар өздерінің қарым-қатынас шеңберін кеңейтуді қалайтындықтарын мойындайды.

Кесте 2 – Эмоционалды көңіл-күй

Сынып	Оқушылар саны	Оң нәтиже		Жағымсыз нәтиже		Әртүрлі	
		1 апта	2 апта	1 апта	2 апта	1 апта	2 апта
1 «А»	25	21 %	79 %	39 %	11 %	40 %	10 %
1 «Б»	22	20 %	69 %	80 %	31 %	0	0
1 «Г»	21	14 %	50 %	81 %	23 %	5 %	22 %
Барлығы:	68	55 %	198 %	200 %	65 %	45 %	32 %

Кестеде екінші аптаның ішінде оқушылардың көңіл-күйінің жақсарғанын байқауға болады. Бұл мұғалімнің жұмысына оқушыларды әлеуметтендіруге көмектесу кіретіндігіне байланысты. Бұл үшін олар оқу жылының бірінші жартысында келесі әдістерді қолданады: «Баспалдақ», «Жақсы және жаман деген не», сонымен қатар «Төземділік сабағы» және т.б. сыныптан тыс шаралар өткізілді.

Кесте 3 – Бейімделу дәрежесі

Сынып	Тестілеуде қатысушылар саны	Жеңіл	Орта	Қиын
1 «А»	25	64 %	36 %	0
1 «Б»	22	30 %	70 %	0
1 «Г»	21	52,4 %	47,6 %	0
Барлығы:	68	48 %	52 %	0

Зерттеу нәтижесінде бірінші сынып оқушыларында бейімделудің екі деңгейі анықталды:

48 % – бейімделудің жеңіл дәрежесі, 35 бала мектепке оң қарайды, қойылатын талаптар барабар қабылданады; оқу материалы оңай игеріледі; ынталы, мұғалімнің нұсқаулары мен түсіндірмелерін мұқият тыңдайды.

52 % – бейімделудің орташа деңгейі, 33 бала мектепке оң көзқараспен қарайды, оған бару жағымсыз тәжірибе тудырмайды; тәжірибе тек сыныптастарымен жанжалмен байланысты. Олар көбінесе мектеп алдында жеткілікті ұйықтамайды және жаман көңіл-күймен келеді деп шағымданады.

Балалар оқуды, жаңа білім алуды ұнатады, олар барлық жаңа нәрселерге қызығушылық танытады. Балалар мектепке жағымсыз эмоцияларды сезбейді. Оқушылардың бейімделуі жақсы өтті. Жалпы қойылған міндеттер орындалды.

Қорытынды

Осылайша, мектептегі баланың эмоционалды жағдайы дененің жақсы демалуына байланысты, шаршаған, ұйқысы қанбаған оқушы жаңа білімге дайын болмайды. Бүгінгі таңда ата-аналар оқушының тәртіптемесіне өте жауапсыз қарайды. Қазіргі заманғы гаджеттер мен ойын-сауықтар балаларды екінші әлеуметтенудің негізгі кезеңінен алшақтатады, олар осы процестің агенттері бола бастайды деп айтуға болады.

Соңғы жылдары оқытудың жаңа форматы барлық мектеп оқушыларының оқу процесіне түзетулер енгізді, бірақ COVID-19 пандемиясымен байланысты жағымды жақтарды бөліп көрсетуге болады:

- 1 Әлеуметтік қашықтықты сақтай отырып, сыныптардың шағын жиынтығы.
- 2 Ең маңызды (негізгі) пәндерді офлайн режимінде оқу.
- 3 Іргелі білімді қамтымайтын пәндерді жою.
- 4 Мұғалімдердің жауапкершілігін оқушылардың ата-аналарымен бөлісу.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, оқушының әлеуметтену процесі бастапқы әлеуметтену агенттерінен (отбасы), эмоционалды дайындықтан, екінші әлеуметтену агенттерінен бастап, мемлекеттік жүйенің өзгеруіне дейінгі көптеген факторларға байланысты деп қорытынды жасауға болады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 [Электронды ресурс]: gpro2025ru.pdf (aktobecontrol.gov.kz) (Өтініш берген күні 10.10.2021 ж.)
- 2 [Электронды ресурс]: Мудрик_А. В. Социализация человека.pdf (yandex.kz) (Өтініш берген күні 10.10.2021)
- 3 [Электронды ресурс]: skringovaja_diagnostika_1-kh_kl_v_period_adaptac.pdf (yandex.kz) (Өтініш берген күні 13.10.21)
- 4 [Электрондық ресурс]: 170.pdf (miu.by) (өтініш берген күні 13.10.21)
- 5 **Эткинд, А.** Әдістемелік тест [Электронды ресурс]. – <https://infourok.ru/cvetovoy-test-otnosheniy-am-etkinda-2024916.html>
- 6 **Горелова, Е. Р.** Мектептегі мазасыздықты анықтау <https://infourok.ru/programma-diagnosticheskogo-obsledovaniya-adaptaciya-k-shkole-kl-555439.html>.
- 7 **Тощенко, Ж. Т.** Әлеуметтану. Жалпы курс. – М., 2000. – 511 с.
- 8 **Бережная, А. В.** Мәдени-демалыс қызметі балалар мен жастарды әлеуметтендіру факторы ретінде // Ғылыми әр алуандылық. – 2016. – № 4. – Б. 20.
- 9 **Баранова, Т. С.** Әлеуметтанудағы психосемантикалық әдістер // Әлеуметтану. – М., 1993. – № 3–4.
- 10 **Антонов, А. И.** Отбасы әлеуметтану. – М., 2018. – 637 б.

REFERENCES

- 1 [Electronic resource]. – gpro2025ru.pdf (aktobecontrol.gov.kz) (Date of access 10.10.2021).
- 2 [Electronic resource]. – Mudrik_A.V._Sotsializatsiya_cheloveka.pdf (yandex.kz) (Date of access 10.10.2021).
- 3 [Electronic resource]. – skringovaja_diagnostika_1-kh_kl_v_period_adaptac.pdf (yandex.kz) (Date of access 10.13.21).
- 4 [Electronic resource]. – 170.pdf (miu.by) (Date of access 10.13.21).
- 5 **Etkind, A.** Metodicheskiy test [Methodical test] [Electronic resource]. – <https://infourok.ru/cvetovoy-test-otnosheniy-am-etkinda-2024916.html>
- 6 **Gorelova, Ye. R.** Vyyavleniye shkol'noy trevozhnosti [Detection of school anxiety] [Electronic resource]. – <https://infourok.ru/programma-diagnosticheskogo-obsledovaniya-adaptaciya-k-shkole-kl-555439.html>.
- 7 **Toshchenko, Zh. T.** Sotsiologiya. Obshchiy kurs [Sociology. General course]. – Moscow, 2000. – 511 p.

8 **Berezhnaya, A. V.** Kul'turno-dosugovaya deyatel'nost' kak faktor sotsializatsii detey i molodezhi [Cultural and leisure activities as a factor in the socialization of children and youth]. In Nauchnaya palitra. – 2016. – № 4. – P. 20.

9 **Baranova, T. S.** Psikhosemanticheskiye metody v sotsiologii [Psychosemantic methods in sociology]. In Sotsiologiya. – M., 1993. – № 3–4.

10 **Antonov, A. I.** Sotsiologiya sem'I [Sociology of the family]. – Moscow, 2018. – 637 p.

Материал 17.12.21 баспаға түсті.

* *М. Н. Рахимбаева*

Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар.
Материал поступил в редакцию 17.12.21.

ПРОЦЕСС СОЦИАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННЫХ ДЕТЕЙ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ШКОЛЫ

В данной статье рассматривается проблема адаптации и социализации детей начальных классов в школе. Учитывая возраст исследуемого контингента, социологическое исследование было бы неуместно проводить без помощи педагогики и психологии.

Современное образование требует развития личностных качеств ребенка, при этом процесс вторичной социализации должен носить не агрессивный характер, а культурное приобщение. Чтобы выявить психоэмоциональное состояние учащихся в рамках исследуемой темы помощь оказали, учителя начальных классов и студенты специальности «Психология».

В процессе социализации детей в начальных классах, несомненно важна роль педагога. В его задаче стоит понимание ребенка, оказание помощи, создание условий благоприятного процесса. Все это поможет ребенку самореализоваться, он усвоит социокультурные нормы, обогатит свой опыт, и в итоге будет развит в социальном плане. Этот процесс должен быть интересным и увлекательным. В этот момент важно присутствие педагога, родителей и работа психолога, ведь по результатам многих исследований, в этом возрасте у детей появляются психологические и эмоциональные трудности, нарушения в поведении.

На основе психологических тестов и социологического наблюдения было выявлено настроение, эмоциональный настрой и степень адаптации учащихся младших классов.

Ключевые слова: социализация, адаптация, социологическое исследование, психологический тест, вторичная социализация.

* M. N. Rakhimbaeva

Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 17.12.21.

THE PROCESS OF SOCIALIZATION OF MODERN CHILDREN IN PRIMARY SCHOOL

This article deals with the problem of adaptation and socialization of primary school children. Considering the age of the studied contingent, it would be inappropriate to conduct a sociological study without the help of pedagogy and psychology.

In the process of socialization of children in primary school, the role of a teacher is undoubtedly important. His task is to understand the child, provide assistance, create conditions for a favorable process. All this will help the child to realize himself, he will learn socio-cultural norms, enrich his experience, and eventually will be developed socially. This process should be interesting and exciting. At this moment, the presence of a teacher, parents and the work of a psychologist is important, because according to the results of many studies, at this age children have psychological and emotional difficulties, behavioral disorders.

Modern education requires the development of the child's personal qualities, while the process of secondary socialization should not be aggressive, but cultural inclusion. To identify the psycho-emotional state of students within the framework of the topic under study, primary school teachers and students of the specialty Psychology helped.

On the basis of psychological tests and sociological observation, the mood, emotional mood and degree of adaptation of primary school students were revealed.

Keywords: socialization, adaptation, public survey, psychological test, secondary socialization.

Теруге 17.12.2021 ж. жіберілді. Басуға 30.12.2021 ж. қол қойылды.
Электронды баспа
810 Кб RAM
Шартты баспа табағы 7,5.
Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.
Компьютерде беттеген: З. С. Исакова
Корректор: А. Р. Омарова
Тапсырыс № 3871

Сдано в набор 17.12.2021 г. Подписано в печать 30.12.2021 г.
Электронное издание
810 Кб RAM
Услпеч.л 7,5. Тираж 300 экз. Цена договорная.
Компьютерная верстка: Исакова З. С.
Корректор: А. Р. Омарова
Заказ № 3871

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған
Торайғыров университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы
Торайғыров университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.
8 (7182) 67-36-69
e-mail: kereku@tou.edu.kz
vestnik-humanitar.tou.edu.kz